

УДК 811.133.1'367

**ВИДИ СИМЕТРІЇ У СИСТЕМНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ СИНТАКСИСУ
СУЧАСНОГО ФРАНЦУЗЬКОГО ХУДОЖНЬОГО
ПРОЗОВОГО ТЕКСТУ**

Філоненко Н.Г.

Доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри іспанської та французької
філології

Київський національний лінгвістичний університет

Висвітлено види симетрії, як однієї з основних текстотвірних домінант та композиційних стандартів, а також одного з факторів зменшення ентропії синтаксису художнього тексту.

Ключові слова: осьова симетрія, центральна симетрія, антисиметрія, асиметрія синтаксис, художній текст.

The paper deals with the types of symmetry, as one of the basic textual dominants and compositional standards as well as the reduction factor of the entropy of the fictional text syntax.

Keywords: axial symmetry, central symmetry, antisymmetry, asymmetry, syntax, fictional text.

Симетрія – одне з базових понять сучасної науки, яке використовується у різних галузях людського знання, як у точних, так і у гуманітарних дисциплінах. Це поняття є універсальним, оскільки ґрунтується на сприйнятті людиною просторово-часових відношень. У загальному розумінні симетрія – відповідність, однаковість, інваріантність (повні або часткові) у часових трансформаціях або у трьохвимірному просторі.

Сучасні лінгвістичні дослідження художнього тексту свідчать про виявлення різних виражень симетрії у його системі та структурі. Так, наприклад, О.Ф. Лосев вважає, що симетрія формує динамічний "спокій" тексту [2, с. 95], тому симетричні та асиметричні повтори синтаксичних одиниць формують певний ритм та є проявом категорії рухливого спокою в бутті художнього тексту. Отже, у тексті "симетрія утворює метрику, або норму композиції тексту, на тлі якої відчувається реальний ритм – смислова динаміка текстової перспективи" [6]. Таким чином, синтаксична симетрія постає як композиційний стандарт і одна з текстотвірних домінант разом із повтором. Текстотворення, основним принципом якого є взаємодія симетрії та асиметрії синтаксичних одиниць, відбувається шляхом самоорганізації системних і асистемних синтаксичних структур речення [3, с. 13, 76, 113].

Якщо виходити з постулату про системність мови і тексту, то очевидним стає факт властивості симетрії / асиметрії для обох систем [1, с. 97–98]. Дихотомія симетрії / асиметрії є проявом системності, яка відповідає правилу системної бінарності разом із лінійністю / нелінійністю, закритістю / відкритістю, статикою / динамікою. Інваріантність є основою загальної системної симетрії, притаманній мові та тексту, а повтор синтаксичних одиниць є проявом мовної системної симетрії [5, с. 55-56]. Підтвердження ознак системної симетрії / асиметрії уможливується через дихотомії лінійності / нелінійності та статички / динаміки.

Лінійність сучасного французького художнього прозового тексту допускає з'ясування динаміки станів у залежності від їхнього структурування, яке має низку особливостей, як от складне структурування, однак схильність певних авторів до непарної кількості структурних частин дозволяє розглядати серединний розділ як ось симетрії, відносно якої відбуваються симетричні динамічні зміни синтаксичних систем.

Синтаксичну симетрію певної підсистеми конструкцій у тексті можна окреслити як повний збіг, або наближеність динамічних показників уживання цієї конструкції у структурних частинах тексту, які рівновіддалені відносно осі симетрії, що, як правило, припадає на серединний розділ тексту.

Домінантою синтаксичної організації сучасного французького художнього прозового тексту є принцип симетрії, який реалізується дзеркально та дзеркально-зворотно, інакше кажучи, спостерігаються два основні види симетрії – осьова та центральна. Згідно з принципом симетрії перші, останні та серединні структурні одиниці виявляють себе як відрізки тексту із позитивними та негативними станами синтаксичних підсистем творів. Осьова симетрія полягає в дзеркально-ідентичній динаміці одного типу конструкцій. Центральна симетрія виявляється в дзеркально-ідентичній динаміці кількох типів конструкцій стосовно один одного, причому окремі типи можуть бути асиметричними, або антисиметричними щодо самих себе.

Динаміка простих непоширених конструкцій з нульовою зв'язкою у романі М. Уельбека "La Carte et le Territoire" характеризується синтаксичною симетрією, адже отримані динамічні дані вживання цих конструкцій такі: у пролозі – 3,5%, у першому розділі – 4,2%, у другому розділі – 6,8%, у третьому розділі – 4,5%, в епілозі – 3,6%. Отже, у пролозі та епілозі показники майже ідентичні, а у серединному другому розділі цей показник є найбільшим, тому для підсистеми простих непоширених конструкцій притаманна осьова симетрія висхідно-низхідного підвиду, адже ця підсистема симетрична відносно самої себе із динамічним зростанням від прологу до другого серединного підрозділу і динамічним зменшенням від середини до епілогу.

Синтаксична асиметрія у тексті є невідповідністю, неповторністю динамічних характеристик функціонування синтаксичної системи тексту на різних його відрізках. На симетричні та асиметричні стани системи тексту вказують І.Ю. Моїсеєва [3, с. 248, 254] та Г.Г. Москальчук, зазначаючи, що згідно з їхнім дослідженням синтаксису симетричне наповнення властиве початку та кінцю тексту [4, с. 74].

Одним із варіантів асиметрії є антисиметрія, яка полягає у висхідному, або низхідному постійному розвитку динаміки підсистем синтаксичних конструкцій, з яких складається синтаксична система цілого тексту. Так, на прикладі присудкових конструкцій ми з'ясували, що динамічні показники конструкції присудок + обставина, виражена іменниковою або прийменниковою групами, у романі М. Уельбека "La Carte et le Territoire" характеризуються висхідною антисиметрією, тобто вживання цього типу конструкцій у п'ятьох структурних частинах роману постійно збільшується, тоді як динаміці конструкції присудок + додаток різних видів у цьому ж романі притаманна низхідна антисиметрія і їхнє вживання поступово зменшується від першого до останнього розділів. Висхідна антисиметрія одного типу конструкцій і низхідна антисиметрія іншого типу конструкцій є ознакою центральної симетрії синтаксичної системи. Антисиметричність кількох підсистем присудкових синтаксичних конструкцій є властивістю їхньої взаємної врівноваженості і проявом центральної симетрії.

Не тільки присудкові, а й конструкції підмета також демонструють домінанту симетрії, наприклад, на вищому рівні структурування роману

М. Уельбека "La Carte et le Territoire" динамічні показники підмета-іменника вкладаються у таку послідовність: пролог – 29,1%; перший розділ – 25,3%; другий розділ – 20,6%; третій розділ – 24,8%; епілог – 28,3%. Позитивні критичні стани підсистеми підмета-іменника у пролозі (першому структурному розділі) та епілозі (останньому структурному розділі) із максимальними показниками, так само як негативний із мінімальним показником – у другому, тобто серединному, розділі доводять осьову симетрію низхідно-висхідного підвиду підсистеми конструкцій підмета у цьому романі, що є протилежним до висхідно-низхідного підвиду осьової симетрії простих непоширених конструкцій з нульовою зв'язкою

На рівні цілого тексту система конструкцій підмета у цьому романі демонструє центральносиметричну синтаксичну організацію з віссю симетрії в серединному, а саме другому розділі.

Проведена нами розвідка доводить симетричний принцип структурної й синтаксичної організації сучасного французького художнього прозового тексту й підтверджує наявність структурної осі симетрії. Насиченість першої, останньої та серединної структурних одиниць твору критичними станами синтаксичної системи доводить вертикальну симетрію синтаксичної організації цього тексту.

Динамічний план синтаксичної організації французького художнього прозового тексту показують його горизонтальний та вертикальний симетричний й асиметричний способи функціонування синтаксичних підсистем тексту, що свідчить про антиентропійні процеси текстотворення.

Асиметрична організація художнього прозового твору проявляється під впливом розвитку сюжету і значно рідше, ніж принцип симетрії. Кілька антисиметричних підсистем синтаксичних конструкцій тексту можуть формувати загальну центральну симетрію всієї системи. Таким чином, два основні види симетрії – центральна та осьова є системотвірними у синтаксичній організації текстів сучасної французької художньої прози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. К вопросу о бинарности оппозиций и симметрии грамматических систем / Л. С. Бархударов // Вопросы языкознания. — 1966. — № 4. — С. 97—110.
2. Лосев А. Ф. Античный космос и современная наука / Алексей Федорович Лосев. — [соч. в 9-ти томах] : Бытие — Имя — Космос. — М. : Мысль, 1993. — С. 61—612.
3. Моисеева И. Ю. Синергетическая модель текстообразования : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.19 "Теория языка" / Моисеева Ирина Юрьевна. — Оренбург, 2007. — 407 с.
4. Москальчук Г. Г. Структурная организация как аспект общей теории текста / Г. Г. Москальчук // Вестник Оренбургского государственного университета. — 2006. — № 1. — Т. 1. — С. 73 — 81.
5. Осетров И. Г. Симметрия и асимметрия : онтологический и лингвистический аспекты / И. Г. Осетров // Вестник Московского государственного областного университета. Серия "Русская филология". — 2009. — № 2. — С. 55—60.
6. Татару Л. В. Точка зрения и ритм композиции нарративного текста (на материале произведений Дж. Джойса и В. Вулф) [Электронный ресурс] : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Л. В. Татару. — Режим доступа : <http://do.gendocs.ru/docs/index-78687.html#2526747>